

viața cuvintelor

Ion Toma (n. 24 decembrie 1947, Vârvoru de Jos, Dolj) desfășoară o bogată activitate didactică și de cercetare în domeniul lingvisticii. Obține doctoratul în litere la Institutul de Științe Etnologice și Dialectologice în 1980. Este cercetător științific la Centrul de Științe Sociale din Craiova (1971–1975), arhivist la Arhivele Statului din Craiova (1975–1976), asistent universitar (1976), lector (1990), conferențiar (1991), iar apoi, din 1994, profesor la Catedra de limba română a Universității din Craiova. În 1994–1995 este lector de limba și literatura română la Universitatea din Skopje. În 1997–1998 este profesor la Facultatea de Arhivistică a Academiei de Poliție București. Din 2007 este profesor și rector la Institutul Teologic Adventist din Cernica, Ilfov. Publică peste o sută de articole în reviste de specialitate (*Studii și cercetări lingvistice*, *Limba română*, *Cercetări lingvistice*, *Anuar de lingvistică și istorie literară*, *Philologica*, *Analele Universității din Craiova*, *Studii și Cercetări de Onomastică*, *Studii de Onomastică și Lexicologie*) și publicații de informare culturală generală, precum și nouăsprezece cărți (singur sau în colaborare). Obține Premiul Timotei Cipariu al Academiei Române pentru lucrarea colectivă *Enciclopedia limbilor romanice*.

Cărți: *Enciclopedia limbilor romanice* (lucrare colectivă), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989; *Enciclopedia limbii române* (lucrare colectivă), Editura Univers Enciclopedic, București, 2003; *Limba română contemporană. Privire generală*, Editura Niculescu, București 1996, ediția a II-a, 2000; *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (lucrare colectivă), vol. I–III, Editura Universitaria, Craiova, 1993–2002.

Articole: „Despre clasificarea numelor de locuri“, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Iași, XXIX, 1983–1984, A., pp. 321–335; „Despre tautologiile toponimice“, în *SCL*, XXXIV, 1983, nr. 6, pp. 498–502; „Despre aplicarea statisticii în toponimie“, în *SCL*, XXV, 1984, nr. 3 pp. 169–180; „«Etimologia de grup» în toponimie“, în *LR*, XXXIX, 1990, nr. 5–6, pp. 447–451; „Factori extralingvistici favorizanți în procesul de toponimizare“, în *CL*, XXXVIII, 1993, nr. 1–2, pp. 255–259; Citat de șase ori în lucrarea de referință *Lexicon der Romanistischen Linguistik*, vol. III, Niemayer, Tübingen, 1989.

Ion Toma

**101 nume
de locuri**

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecția „Viața cuvintelor“ este coordonată de Marius Sala.

Redactor: Radu Paraschivescu

Coperta: Angela Rotaru

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

Corector: Cristina Jelescu

DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

© HUMANITAS, 2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TOMA, ION

101 nume de locuri / Ion Toma. – București: Humanitas, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-4730-6

811.135.1'373.21:913(498)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

*Dedic această carte nepoților mei,
Ștefan-Matei, Teodora-Maria și Tudor.*

Cuprins

<i>Abrevieri</i>	9
------------------	---

Despre numele de locuri, în general

<i>Statutul numelor de locuri</i>	13
Prin ce se deosebesc numele de locuri de cuvintele comune?	15
Prin ce se deosebesc numele de locuri de alte nume proprii?	25
„Nașterea“ numelor de locuri (origine, etimologie, geneză)	31
„Viețuirea“ numelor de locuri: dezvoltare, transformare, organizare	38
„Moartea“ numelor de locuri	48

Despre numele de locuri românești, în special

Tipologia numelor de locuri românești	60
Numele de locuri, martori ai istoriei românilor	72
Normarea lingvistică și standardizarea geografică a numelor de locuri	93
Viețile „paralele“ și „confluente“ ale unor nume de locuri reprezentative	103

Abrud 105 Almaș 107 Ampoi 108 Apahida 109 Amaradia 110
Ardeal 111 Argeș 114 Arnota 116 Ascura 117 Bârcă 120
Bârlad 121 Bârsa 123 Bârzava 125 Beclean 127 Bihor 128
Bistrița 129 Blahnița 130 Botiza 132 Bran 133 Brașov 134
Breaza 136 Bucovina 139 București 140 Buzău 143 Caracal
144 Caraș 145 Carpați 146 Căpâlna 147 Câmpina 149
Cârlibaba 150 Cerna 152 Ciulnița 154 Cluj 155 Covurlui 158
Cozia 161 Craiova 162 Criș 163 Dâmbovița 166 Deveselu 167
Dobrogea 168 Doftana 169 Dorna 171 Drobeta-Turnu Severin
173 Dunăre 174 Făgăraș 177 Grădiște 179 Hațeg 181 Hobîța
183 Hordou 184 Hunedoara 185 Ialomița 186 Iași 189 Ibru
190 Ipotești 192 Jidoștița 193 Jijia 195 Jiu 196 Leamna 198

Leaota 199 Lotru 200 Lugoj 202 Maramureş 203 Marea
Neagră 204 Mehedinţi 205 Moldova 207 Moşna 210 Mureş
212 Năsăud 214 Nistru 217 Olt 218 Orăştie 220 Padeş 222
Parâng 224 Prahova 225 Prut 226 Putna 227 Răşinari 229
Reşiţa 231 Rodna 232 România 233 Sălbăgel 236 Sâncel 238
Şchei 240 Sibiu 241 Siret 242 Someş 244 Strei 245 Tâmpa
247 Târgovişte 248 Târnava 249 Techirghiol 251 Tecuci 252
Teleorman 253 Timiş 256 Timişoara 257 Tisa 259 Turda 260
Turia 261 Vârciorova 262 Vârvor 264 Vrancea 266

Bibliografie selectivă

269

Indice de nume

275

Abrevieri

alb.	albanez
arom.	aromânesc
av., avest.	avestic
bg.	bulgăresc
ceh.	cehoslovac
cr.	croat
cum.	cuman
dac.	dacic
gr.	grecesc
GALR	<i>Gramatica limbii române</i> , EA, 2005/2008
GBLR	<i>Gramatica de bază a limbii române</i> , Univers Enciclopedic Gold, 2010.
got.	gotic
i.e.	indoeuropean
ir., iran.	iranian
lat.	latin
lat. pop.	latinesc popular
magh.	maghiar
pol.	polonez
prus.	prusian
rom.	românesc
rus.	rusesc
sanscr.	sanscrit
săs.	săsesc
sl.	slav
slov.	slovac
srb.	sârbesc
tătăr.	tătărăscul
tc.	turcesc osmanlâu
trac.	tracic
turc.	turcic (peceneg, cuman)
ucr.	ucraïnean
v.sl.	vechi slav

Despre numele de locuri,
în general

Statutul numelor de locuri

Numele de locuri sau *toponimele* (cum sunt cunoscute în lucrările de specialitate mai noi) sunt numele proprii ale unor „obiecte“ sociogeografice (numite și *topice*): așezări umane, forme de relief, ape, drumuri, păduri etc., care servesc drept *repere* în teritoriile unde se află și în comunicarea cu privire la spațiile geografice respective. De altfel, în perioadele mai vechi, pentru numele de locuri era folosit termenul *nume geografice*. Unii specialiști cuprind în categoria toponimelor și denumirile punctelor cardinale, ale vânturilor, uraganelor, astrelor etc.

Ca și celelalte nume proprii, numele de locuri se deosebesc de apelative prin faptul că nu se formează, ca acestea, prin abstractizare și generalizare, și, de aceea, nu denumesc clase conceptuale de obiecte; sensul (sau mai bine zis funcția) lor constă în individualizarea și identificarea unui obiect anume (geografic, în cazul numelor de locuri) din clasa respectivă. Numele comune diferențiază între ele clase de obiecte, în timp ce numele proprii individualizează strict obiectele desemnate, pe care le disting de celelalte obiecte similare până la izolarea „mentală“ completă de acestea. Ele nu au nevoie de situație sau de context pentru a individualiza, întrucât conțin în sine un sens lexical general și indici de individualizare. Astfel *deal*, *izvor*, *păltiniș* desemnează orice lucru care se încadrează în clasa noțională respectivă, iar dacă dorim să individualizăm unele dintre aceste lucruri prin cuvinte comune, trebuie să apelăm la articularea, determinarea sau indicarea prin gesturi

(*dealul acesta, izvorul din islaz, păltinișul de pe coastă* etc.). Aceleași cuvinte, devenite nume proprii (și scrise, în consecință, cu inițială majusculă) individualizează direct și explicit obiectele geografice în cauză, fără nici un fel de formanți gramaticali sau mijloace extralingvistice (indicare gestuală): *Dealul(l), Izvorul(l), Păltiniș*.

Formate, în ultimă instanță, din foste apelative (cuvinte comune) sau din foste nume de persoane, numele de locuri au devenit, cu timpul, semne arbitrare („simple etichete“, cum se spune uneori) ale obiectelor geografice, foarte eficiente din punct de vedere comunicativ, estompând sau chiar obturând total, pentru vorbitorul comun, detaliul fizic sau social care a provocat denominarea inițială, dar care, descoperit de către cercetători cu mijloace științifice specifice, oferă informații utile și interesante, uneori surprinzătoare, pentru vorbitorul comun, privind trecutul spațiului geografic respectiv și oamenii care l-au locuit de-a lungul vremii. Specialiștii implicați în acest studiu sunt, în primul rând, lingviștii, pregătiți să „devoaleze“ istoria cuvintelor implicate în procesul devenirii numelor de locuri, dar și geografii, istoricii, etnologii, sociologii, demografii etc., în a căror sarcină și competență stă descoperirea amănuntelor sociogeografice care au determinat sau au facilitat folosirea cuvintelor respective pentru denominarea topicului în cauză.

Așadar, *toponimia* (sau *topomastica*), disciplină lingvistică având ca obiect studiul numelor de locuri, este un domeniu științific de graniță, interdisciplinar, relativ nou, primele studii caracterizate prin rigoare metodologică datând abia de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea și începutul secolului douăzeci. Domeniul a evoluat rapid – teoretic, metodologic și practic –, astfel încât în prezent dispune de principii, metode și criterii științifice riguroase, precum și de specialiști pentru care (chiar dacă au fost formați inițial ca lingviști, geografi, istorici etc.) studiul numelor de locuri constituie preocuparea principală. Aceștia sunt denumiți *toponomasți*, iar pregătirea lor de bază (lingvistică, geografică, istorică ori sociologică) este completată

de solide informații și de o experiență teoretico-metodologică temeinică privind specificul numelor de locuri.

Elementele mai importante ale acestui specific, precum și câteva rezultate interesante, chiar fascinante uneori, ale analizelor întreprinse de aceștia asupra unor toponime românești, adevărate povestiri cultural-științifice, vor fi prezentate în secvențele care urmează.

Prin ce se deosebesc numele de locuri de cuvintele comune?

Așa cum am spus, principala caracteristică a numelor de locuri rezidă în statutul de *nume proprii*, pe care-l au și alte categorii: nume de persoane, animale, astre, instituții, firme, personaje literare etc. Majoritatea particularităților pe care le prezintă numele de locuri în comparație cu apelativele (cuvintele comune) se regăsesc și la celelalte categorii de nume proprii, uneori în măsuri diferite și în forme specifice. Diferențierile față de aceste categorii, în primul rând față de numele de persoane, vor fi consemnate într-o secvență dedicată special acestor aspecte. Înainte de-a aborda diferențierile dintre categoriile de nume proprii, vor fi discutate distincțiile esențiale dintre numele de locuri, ca nume proprii, și cuvintele comune, din mijlocul cărora s-au desprins în foarte multe cazuri. Discuțiile pe tema specificului numelor proprii sunt numeroase, ample și profunde, conducând la configurarea unui domeniu lingvistic de sine stătător: teoria numelor proprii. Pornind de la particularitățile numelor proprii, au fost elaborate principii, metode, criterii și tehnici specifice privind studiarea acestora, grupate sub titlul sugestiv de *lingvistica numelui propriu* sau considerate ca disciplină științifică de sine stătătoare, denumită *onomastică*, a cărei parte componentă, cu particularități importante, este *toponimia* sau *toponomastica*.

Numele de locuri sunt elemente ale limbii și, în această calitate, constituie *semne* lingvistice care au, în consecință, o formă (expresie) și un conținut (sens). Cele mai multe deosebiri față de cuvintele comune privesc latura lor semantică, adică sensul (conținutul). Părerile specialiștilor diferă, mai mult sau mai puțin, când e vorba să indice aceste deosebiri. Unii teoreticieni consideră că numele proprii sunt lipsite de conținut semantic, adică nu au sens, alții apreciază, dimpotrivă, că numele proprii au sens, poate mai larg decât cele comune, chiar infinit (un nume propriu putând denumi orice entitate animată sau inanimată), între cele două extreme regăsindu-se poziții intermediare de nuanțe diferite.

Principala particularitate semantică a numelor proprii o constituie absența, în mecanismul logic de constituire, a treptei generalizării și abstractizării, pentru că numele proprii nu pornesc de la mai multe obiecte concrete pe care să le claseze după trăsăturile lor semantice, cum se întâmplă în cazul cuvintelor comune, ci punctul de plecare și de sosire al denominației îl constituie un singur obiect al realității (numit, în lingvistică, referent). S-a spus că numele proprii „desemnează individualizând“, în timp ce cuvintele comune „însemnează și desemnează“. E drept că numele proprii, îndeosebi numele de locuri, cunosc o evoluție profundă între ipostaza de apelative, din care provin în mare parte, și cea de nume, demotivate sau arbitrare, cum se spune, care sunt golite de sensul inițial. Este revelator, pentru această demotivare, numele celebrului căpitan de submarin din romanele lui Jules Verne, *Nemo*, format de la pronumele latinesc *nemo* („nimeni“), care nu numai că nu mai păstrează sensul inițial (adică „nici o persoană“), dar semnifică opusul acestuia, adică „această persoană, căpitanul navei *Nautilus*“. Așadar, ca apelativ, el înseamnă „nimic“, pe când ca nume propriu își pierde această semnificație, dobândind funcția de a însemna totuși „ceva“, anume de a indica pe „cineva“, un individ uman concret. Din punctul acesta de vedere, unele

nume de locuri sunt încă legate de motivarea semantică inițială, fiind înțelese și ca apelative (*Dealul – dealul, Măgura – măgura* etc.), în timp ce altele și-au pierdut, pentru vorbitorul comun, sensul inițial, pe care nu-l pot descoperi decât specialiștii, prin investigații etimologice speciale (*Brașov, Craiova, Prahova, Parâng* etc.).

Neavând sens propriu-zis, ca numele comune, ci numai funcție de individualizare, numele proprii, deci și numele de locuri, nu pot fi traduse, de obicei, în alte limbi.

S-a observat că limba dispune de mijloace pentru individualizarea obiectelor în cadrul clasei denumite de cuvintele comune. „Operatorii de individualizare“ folosiți în aceste situații (articularea; calificarea și determinarea; adverbele; prepozițiile; sufixele locale, personale, posesive; adjectivele demonstrative) nu sunt necesari în cazul numelor proprii, întrucât acestea „condensează“ capacitatea de a fixa referentul, fără a-l descrie sau califica, în virtutea filtrului de *onimizare* (devenire ca nume propriu) parcurs, care-i conferă calitatea intrinsecă de a realiza constant și în orice context funcția individualizatoare. De altfel, datorită acestei capacități, numele proprii se pot întrebuința atât în prezența, cât și în absența referentului, deoarece își „poartă“ permanent cu sine „vectorul“ de individualizare și identificare.

Cuvintele comune se întrebuințează numai în prezența obiectului sau evocându-l, descriindu-l, situându-l, cu mijloace lingvistice, în actualitate. Chiar deicticele (cuvinte care *indică* repere) apelative (pronumele și adverbele, de exemplu), de care numele proprii se apropie ca forță de individualizare, au nevoie de situația extralingvistică actualizatoare sau de context pentru a-și exercita funcția de individualizare-identificare. „Formula semantică“ a numelor proprii, deci și a numelor de locuri, se deosebește de cea a cuvintelor comune. Ea este constituită exclusiv din constante, pe când formula semantică a cuvintelor comune conține atât constante, cât și variabile. Altfel,

constituenții semantici ai numelui propriu sunt articolul hotărât atașat unui apelativ generic (numit de specialiști *stem*, un fel de „nucleu“ al formulei semantice), plus o propoziție atributivă (sau un atribut). De exemplu, *București* = orașul care este capitala României. Cuvintele comune pot fi definite în mod similar („omul este ființa care...“, „mărul este pomul care...“, „calul este animalul care...“), diferența constituind-o caracterul variabil al nucleului („ființă“, „pom“, „animal“ etc.) din formula cuvintelor comune, față de caracterul fix al nucleului („loc“) din formula numelor proprii. De fapt, nucleul nu este același la toate numele proprii, schimbându-se în funcție de categoria numelor proprii („loc“ pentru numele de locuri, „persoană“ pentru numele de persoană, „animal“ pentru numele de animale etc.). E drept că acest nucleu se repetă la un număr atât de mare de nume, încât poate fi considerat invariabil în clasa respectivă, care este identificabilă cu ușurință din context, prin unele mărci formale (sufixe specifice numelor de locuri, de exemplu: *-ești*, *-eni*, *-iș*, *-et*, *-iță*, *-el*), prin majusculă, prin unele „glosări“ ad-hoc (*orașul București*, *capitala României* etc.). La cuvintele comune, clasele descrise prin formula semantică specifică acestora sunt mult mai diverse, ca și conceptele cărora le corespund, ceea ce amplifică numărul de stemuri posibile, care devin astfel „variabile“ semantice.

Pe baza caracterizării semantice comparative a numelor proprii și a cuvintelor comune, putem conchide că diferențele dintre acestea sunt atât de radicale, încât le contrapun logic și lingvistic, dar le mențin în aceeași categorie, de unități lexicale, situate, e drept, la mare distanță pe o scară de gradualitate de la motivat la arbitrar și de la general la individual. Corelația existentă între aceste două categorii de nume este explicabilă și prin faptul că numele proprii sunt nume de gradul II, constituite pe baza numelor de gradul I, care sunt cuvintele comune. Dobândirea treptată de către aceste unități a statutului onimic (de nume proprii) se realizează prin cumularea unor indicii de